УДК 37:792.8(477.44)"190"

https://doi.org10.31652/3041-1017-2024(4)-12

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ВІННИЧЧИНИ (КІНЕЦЬХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Євгенія Пахольчак ,

[1] Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м.Вінниця, Україна

Анотація

У статті на основі спеціальної літератури та архівних джерел розглянуто та проаналізовано передумови становлення хореографічного мистецтва Вінниччини на кінця ХІХ – початку ХХ ст. На основі аналізу історичних матеріалів кінця ХІХ – початку ХХ ст. та їх узагальнення висвітлено еволюцію хореографічного мистецтва Вінниччини. Доведено, що дослідження передумов розвитку хореографічної освіти на Вінниччині на початку ХХ століття свідчить, що формування національної хореографічної культури та підготовки молоді значною мірою залежало від соціокультурниз та політичних факторів. Зокрема, на цей процес впливали прилежність регіону до двох імперій, перебіг національно-визвольних рухів українського народу, а також вагома присутність митців іноземного походження в освітньому просторі України. Доведено, що 1910-ті роки стали періодом активних експериментів у сфері хореографічного мистецтва на теренах України. Пошук нових танцювальних форм, відмінних від класичної академічної пластики, суттєво вплинув на зміст і методику навчання як у загальноосвітніх закладах, так і в професійних школах хореографії.

Аналіз соціокультурних чинників становлення змісту та перших форм хореографічної підготовки на Вінниччині дозволив зробити висновок, що на початку 1920-х років були закладені основи двох підходів до навчання танцю у школах і студіях: як системи професійної підготовки танцівників; як засобу особистісного духовного та фізичного розвитку. Доведено, що у системі загальної освіти танець, поряд із музикою, співом і малюванням, розглядався як важливий елемент формування суспільних навичок вихованої людини. Водночас вивчення українського народного танцю залишалося малопредставленим у програмі хореографічних шкіл і студій.

Ключові слова: уроки хореографії, заклади освіти, танці, хореографія, хореограф, хореографічне мистецтво на Вінниччині.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

UDC 37:792.8(477.44)"190" https://doi.org10.31652/3041-1017-2024(4)-12

PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF CHOREOGRAPHIC EDUCATION IN VINNYTSIA REGION (LATE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES)

Yevheniya Pakholchak[1]

[1] Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article, based on special literature and archival sources, examines and analyzes the prerequisites for the formation of choreographic art in Vinnytsia at the end of the 19th - beginning of the 20th centuries. Based on the analysis of historical materials of the end of the 19th - beginning of the 20th centuries. and their generalization, the evolution of choreographic art in Vinnytsia is highlighted. It is proven that the study of the prerequisites for the development of choreographic education in Vinnytsia at the beginning of the 20th century shows that the formation of a national choreographic culture and the training of young people largely depended on socio-cultural and political factors. In particular, this process was influenced by the region's affiliation with the Russian Empire, the course of the national liberation struggles of the Ukrainian people, as well as the significant presence of artists of foreign origin in the educational space of Ukraine. It is proven that the 1910s became a period of active experiments in the field of choreographic art in Ukraine. The search for new dance forms, different from classical academic plastic, significantly influenced the content and methodology of teaching both in general education institutions and in professional choreography schools.
Analysis of sociocultural factors of formation of content and first forms of choreographic training in Vinnytsia region allowed to draw conclusion that in early 1920s the foundations of two approaches to teaching dance in schools and studios were laid: as a system of professional training of dancers; as a means of personal spiritual and physical development. It is proved that in the system of general education dance, along with music, singing and drawing, was considered as an important element of formation of social skills of the educated person. At the same time, studying Ukrainian folk dance remained underrepresented in the program of choreographic schools and studios.

Keywords: choreography lessons, educational institutions, dances, choreography, choreographer, choreographic art in Vinnytsia region.

Постановка наукової проблеми. Розвиток української національної хореографічної освіти був тісно пов'язаний із загальним станом культури України. На початку XX століття, на тлі історичних, політичних і соціальних змін, спостерігалося духовне піднесення, яке стало поштовхом для формування системи професійної хореографічної освіти. Для розуміння форм і змісту хореографічної підготовки на Вінниччині на різних етапах її формування та розвитку необхідно провести стислий аналіз і охарактеризувати загальний стан танцювального мистецтва та хореографічної освіти в Україні. Система хореографічної підготовки безпосередньо на території Подільського краю почала формуватися у 1920-х роках, коли у Києві, Львові та Харкові вже існувала мережа різних закладів хореографічної освіти. Початок XX століття можна вважати підготовчим етапом. Згідно з періодизацією Т. Благової, період з 1900-х по 1920-і роки визначено як етап «становлення професійних (у рамках театрально-видовищної індустрії) та активного розвитку допрофесійних (у структурах закладів загальної освіти різних відомств) форм

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

хореографічної освіти в умовах різних державних устроїв і політичних режимів» [1, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окреслюючи ступінь дослідження проблеми, перш за все, зауважимо, опубліковані ряд досліджень, що розкривають низку аспектів хореографічної освіти України, зокрема це праці Т.Благової, Т. Зузяк, О. Верещагіної-Білявської, У. Данилюк, М.Сушицького. Проте тема розкриття становлення хореографічної освіти Вінннчини (кінець –ХІХ- початок ХХ ст.) є новою та маловивченою.

Мета статті охарактеризувати передумови становлення хореографічної освіти Вінниччини (кінець –ХІХ- початок ХХ ст.).

Виклад основного матеріалу. Формування хореографічної підготовки в Україні відбувалося під впливом різноманітних соціокультурних чинників, серед яких ключовим була належність українських територій до різних держав. На початку ХХ століття українські землі були розділені між кількома державними утвореннями. Національно-визвольні змагання 1917–1921 років не призвели до створення незалежної держави, а лише спричинили новий поділ українських земель. Розвиток культури та освіти, зокрема хореографічної, залежав від державної політики, яка в усіх випадках не сприяла утвердженню національної ідентичності, особливо для українського народу, який зазнавав пригнічення в усіх цих державах.

Коротко охарактеризуємо стан хореографічної підготовки на українських землях загалом та на Вінниччині зокрема, починаючи від зародження театральних установ і закладів хореографічної освіти до початку 1920-х років. На думку автора дослідження, системна підготовка у галузі танцю виникає за наявності однієї з двох соціокультурних умов, а саме, формування європейської культури балу як невід’ємної частини світського життя зі своїм церемоніалом, та створення професійних театральних труп і театрів, де здійснювалися хореографічні постановки.

Ці дві умови породжують різні підходи до хореографічної підготовки: у рамках культури балу в світському середовищі формується уявлення про загальну обов’язкову танцювальну підготовку як невід’ємну частину способу життя, тоді як у театральному контексті навчання танцю стало більш поглибленим і спрямованим на професійну діяльність. Розглянемо формування змісту хореографічної підготовки через призму цих двох чинників.

На початку ХХ століття хореографічне мистецтво активно впроваджувалося у навчальних закладах середнього рівня, які підпорядковувалися різним відомствам (дворянські інститути, державні та приватні гімназії, прогімназії). Учнів цих закладів долучали до бальної хореографії через позакласні мистецькі заходи. Танцювальні заняття мали виховне й естетичне спрямування, сприяючи формуванню моральних і культурних цінностей. Європейська традиція балів мала значний вплив на ставлення до танцювальної культури в Україні. Виникнувши в італійському аристократичному середовищі та остаточно сформувавшись при французькому дворі у XVIII столітті, культура бального танцю поширилася на територію Російської імперії, до якої входили українські землі. Уроки танців стали обов’язковими у багатьох навчальних закладах. Як приклад можна навести включення танцювальних занять до програми інститутів для шляхетних дівчат.

Інститути шляхетних дівчат у українських містах були створені в першій половині XIX століття. Основною метою навчання в цих закладах була підготовка дівчат до ролі дружини та матері, які б володіли необхідними знаннями іноземних мов (французької, німецької, італійської, польської), базовими знаннями з історії, точних наук та природознавства, а також навичками рукоділля, музикування та танців. Т. Сухенко, аналізуючи матеріали з Державного архіву міста Києва, зазначає, що головною метою жіночої освіти було «покращення моральності, “освіта” серця та отримання загальних, енциклопедичних знань, а не глибоких наукових. Вчителі фізики та природознавства повинні були розповідати вихованкам лише найцікавіші факти та те, що могло стати корисним у майбутньому для ведення домашнього господарства. Викладання арифметики також мало суто практичний характер, а складні теми, пов’язані з алгеброю, не вивчалися. Вчителям історії рекомендували зосереджуватися лише на найважливіших подіях або історичних фактах, які мали моральне значення та сприяли

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

вихованню істинних громадянок імперії» [13, с. 82]. Дослідниця також підкреслює, що велику увагу приділяли «салонним наукам» – музиці, танцям, іноземним мовам, особливо французькій, якою викладали більшість дисциплін. Окрему увагу приділяли рукоділлю, яке вважалося невід'ємною навичкою кожної жінки [13, с. 83]. Як бачимо, танці були обов'язковою складовою підготовки дівчат до дорослого життя. Як видно, танці були невід'ємною частиною підготовки дівчат до дорослого життя.

Елементарна хореографічна підготовка також проводилася в освітніх закладах для юнаків – кадетських корпусах, які з'явилися на українських землях трохи пізніше – у 1830-х роках. Окрім дисциплін, які викладалися в інститутах шляхетних дівчат (Закон Божий, історія, іноземні мови, математика, фізика, хімія тощо), у кадетських корпусах вивчали спеціальні військові предмети, такі як тактика, топографія та фортифікація. Танці, поряд із гімнастикою та фехтуванням, були обов'язковими у позаурочний час. Метою цих дисциплін було надати кадетам навички, необхідні для ввічливої поведінки у світському суспільстві. А. Махінько підкреслює, що позакласній творчій роботі в кадетських корпусах приділялася значна увага [10, с.124].

Заняття з елементарної хореографічної підготовки також проводилися в гімназіях, приватних навчальних закладах тощо. У їхніх навчальних програмах часто були присутні уроки класичного та бального танців. Наприклад, у вересні 1814 року у Вінниці була заснована Подільська губернська польська гімназія, де велику увагу приділяли музичній та хореографічній підготовці, оскільки в закладі діяли учнівський оркестр, хор, театральний гурток та балетна трупа. Гімназія перебувала під патронатом авторитетного у католицькому світі Віленського університету. Директор закладу Міхал Мацейовський у переліку навчальних дисциплін згадує малювання, музику та танець, зазначаючи, що їх викладали за індивідуальними програмами приватні вчителі, які наймалися гімназією [5].

Про викладання танців свідчать і спогади вихованця гімназії Олександра Єловіцького, який навчався там у 1815–1820 роках: «Влітку проводили заняття з землемірства, потім іспити – з фізики, хімії, а на третій день – з практичними дослідами. Після обіду відбувалися іспити з образотворчого мистецтва, танців та музики, причому зала була прикрашена найкращими шкільними малюнками» [4, с. 55]. Саме те, що танці були включені до іспитів, свідчить про значну увагу, яку приділяли цьому предмету в системі виховання молоді.

Описуючи особливості навчання у Кам'янець-Подільській Маріїнській жіночій гімназії наприкінці XIX – на початку XX століття, де в 8-му класі готували майбутніх вчительок, Т. Зузяк зазначає, що «зважаючи на педагогічну майстерність, все більшої популярності набували такі предмети, як гімнастика та хореографія. Ці дисципліни сприяли розвитку почуття темпоритму, необхідного в педагогічній діяльності. Крім того, викладачі звертали увагу на невербальну комунікацію вихованок – їхню ходу, поставу, природність і пластичність рухів, гармонійність жестів і міміки. Опанування танцювальним темпоритмом допомагало дівчатам вдосконалювати самоорганізацію, відточувати пластику, що, у свою чергу, дозволяло демонструвати внутрішню та зовнішню красу майбутньої вчительки» [8, с. 290; 9].

У більшості гімназій вчителі музики, танців і гімнастики не входили до штатного розкладу, а працювали як приватні викладачі. З одного боку, це ускладнює пошук інформації про них у архівах, оскільки в документах згадуються лише штатні співробітники, а з іншого боку, відсутність жорсткої регламентації методики викладання для приватних вчителів відкривала можливості для впровадження нових ідей та творчого підходу до навчання.

Танці також були частиною навчальної програми у пансіонах. Наприклад, у Вінниці на початку XIX століття найвідомішими були пансіони для дівчат Гутковського, Воєводського, Мочинського, а з 1830-х років – пансіони Жирардота та Юдицької. У пансіоні Гутковського викладали ті ж дисципліни, що й в інститутах шляхетних дівчат, а танці викладав колишній балетмейстер Варшавського Театру Народового Даніель Курц. У документах Державного архіву Вінницької області збереглися згадки про різноманітні концертні

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

заходи, у яких брали участь учні Д. Курца [6]. Однак варто зазначити, що, залучаючи вихованців до таких заходів, викладачі суворо дотримувалися морально-етичних норм.

Паралельно формування хореографічних навичок забезпечували приватні школи, організовані артистами балету для факультативного навчання основ танцювального мистецтва. Важливими елементами хореографічної підготовки стали виїзні вистави, концерти-лекції професійних артистів, які сприяли залученню дітей до театрального мистецтва через інтерактивні форми участі. Навчання в приватних школах було розраховане на звичайних відвідувачів – представників широких верств населення, які займалися для особистого фізичного та духовного розвитку, і лише частково – на тих, хто прагнув отримати професійну хореографічну освіту та реалізувати себе на сцені» [7, с. 22].

Значну роль у розвитку хореографічного мистецтва та підготовці танцівників відіграли артисти українських кріпацьких театрів. Друга половина XVIII – початок XIX століття увійшли в історію української культури як період панськомаєткових театрів. Саме в цей час формувався національний театр, зокрема й музичний, а хореографічні традиції, закладені в цих театрах, стали основою української балетної школи.

Вінницький дослідник В. Циганюк, спираючись на матеріали Державного архіву Вінницької області, зазначає, що в місті Тульчин функціонував театр, створений родиною знатних аристократів і меценатів Потоцьких. Театральна трупа налічувала понад двісті акторів, серед яких значну частину складали танцівники [14]. У 1787 році для театральних постановок було зведено спеціальну будівлю під назвою operhauz, де відбувалися оперні, концертні та балетні вистави, що супроводжували важливі події як для родини Потоцьких, так і для держави. Відомо, що у 1806 році в operhauz Потоцьких ставилися опери й балети [14].

У другій половині XIX століття важливу роль у розвитку балету та підготовці танцівників почав відігравати Київський оперний театр, заснований у 1867 році. У 1894 році польський балетмейстер заснував балетну школу при Київському оперному театрі, яка діяла до 1909 року [12, с. 28].

Розвиток новаторських сценічних методів у 20-х роках вимагав диверсифікації форм хореографічної освіти. Танцювальні студії, зосереджені в мистецьких центрах, залучали до роботи кваліфікованих викладачів і артистів, не тільки українських, але й з-за кордону, впроваджуючи авторські методики навчання. Це забезпечувало варіативність програм підготовки і сприяло пошуку нових підходів у мистецтві танцю. Представники Варшавської хореографічної школи очолювали балетні постановки в Київському оперному театрі до 1915 року. Варто відзначити, що в цей період польські танцівники та балетмейстери мали заслужене визнання у сфері хореографічного мистецтва, а балет Варшавського театру вважався одним із найкращих у Європі. Як свідчать наведені факти, хореографічне мистецтво та система підготовки танцівників в Україні значною мірою формувалися під впливом іноземних шкіл. Дослідники О. Верещагіна-Білявська та М. Сушицький зазначають, що становлення українського національного балету нерозривно пов'язане з розвитком української опери на початку XX століття [2]. Важливу роль у цьому процесі відіграв Перший український стаціонарний театр, створений М. Садовським у 1906 році. Незважаючи на обмеження національного мистецтва з боку царської влади, до репертуару театру увійшли українські музичні вистави, де танцювальні номери не лише підкреслювали національний колорит, а й слугували важливим засобом розкриття образів героїв.

Таким чином, у перші десятиліття XX століття в українських містах почала формуватися розгалужена система студій і закладів, що навчали мистецтву танцю. Активізація хореографічної освіти була безпосередньо пов'язана із загальними змінами в мистецтві танцю. Модернізація академічного балету вимагала оновлення системи підготовки танцівників, насамперед при оперних і балетних театрах.

Відкриття театру в м. Вінниця стало наступним важливим етапом у розвитку хореографічного мистецтва краю. У грудні 1910 року у Вінниці відбулася перша вистава. Театральне життя міста вимагало професійних кадрів, таких як режисери, актори, балерини,

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

музиканти, яких запрошували з інших міст, але водночас активно розвивали місцеві таланти.

Потреба у професійній підготовці танцівників для місцевого театру сприяла спробам створення у Вінниці консерваторії. Вперше з такою ініціативою виступив скрипаль Борис Мироненко у 1918 році, плануючи відкрити музичний і хореографічний факультети. Для викладання хореографії він запросив танцівниць із Петрограда, проте реалізувати цей задум не вдалося. У місцевому часописі «Слово Поділлі» Б. Мироненко пояснив причину невдачі тим, що через націоналізацію артистів у Петрограді та Москві, які мали стати викладачами Вінницької консерваторії, їм було заборонено виїзд до України [11].

Одним із ключових факторів оновлення змісту й методів хореографічної освіти стало зростання інтересу танцівників-педагогів до системи ритмічного виховання, розробленої Емілем Жак-Далькрозом. Під час національно-визвольних змагань 1917–1921 років ідеї ритмічного виховання Жак-Далькроза набули значної популярності в Києві. Як підтвердження цього, Г. Веселовська наводить архівні дані про те, що 14 квітня 1919 року у Другому театрі УСРР ім. Леніна (колишній театр «Соловцов») відбувся Вечір мистецтв, театральна частина якого була присвячена теоретичним розробкам Далькроза [3, с. 34].

Висновки. Дослідження передумов становлення хореографічної освіти на Вінниччині наприкінці XIX – на початку XX століття свідчить, що формування національної хореографічної культури та підготовки молоді значною мірою залежало від політичних факторів. Зокрема, на цей процес впливали належність регіону до Російської імперії, перебіг національно-визвольних рухів українського народу, а також вагома присутність митців іноземного походження в освітньому просторі. Аналіз політичних, економічних, соціокультурних чинників становлення змісту та перших форм хореографічної підготовки на Вінниччині дозволив зробити висновок, що 1910-ті роки стали періодом активних експериментів у сфері хореографічного мистецтва на теренах України. Пошук нових танцювальних форм, відмінних від класичної академічної пластики, суттєво вплинув на зміст і методику навчання як у загальноосвітніх закладах, так і в професійних школах хореографії.

У системі загальної освіти танець, поряд із музикою, співом і малюванням, розглядався як важливий елемент формування суспільних навичок вихованої людини. Водночас вивчення українського народного танцю залишалося малопредставленим у програмі хореографічних шкіл і студій.

Висновки. Дослідження передумов становлення хореографічної освіти на Вінниччині наприкінці XIX – на початку XX століття свідчить, що формування національної хореографічної культури та підготовки молоді значною мірою залежало від політичних факторів. Зокрема, на цей процес впливали належність регіону до Російської імперії, перебіг національно-визвольних рухів українського народу, а також вагома присутність митців іноземного походження в освітньому просторі. Аналіз політичних, економічних, соціокультурних чинників становлення змісту та перших форм хореографічної підготовки на Вінниччині дозволив зробити висновок, що 1910-ті роки стали періодом активних експериментів у сфері хореографічного мистецтва на теренах України. Пошук нових танцювальних форм, відмінних від класичної академічної пластики, суттєво вплинув на зміст і методику навчання як у загальноосвітніх закладах, так і в професійних школах хореографії.

У системі загальної освіти танець, поряд із музикою, співом і малюванням, розглядався як важливий елемент формування суспільних навичок вихованої людини. Водночас вивчення українського народного танцю залишалося малопредставленим у програмі хореографічних шкіл і студій.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Список використаних джерел

1. Благова Т. Розвиток хореографічної освіти в Україні (XX – початок XXI ст.): дис. .. докт. пед. наук. за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ. 2021. 595 с.
2. Верещагіна-Білявська О. Є., Сушицький М. І. (2023). Хореографічне мистецтво України у контексті соціокультурних процесів першої третини XX століття. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Випуск 29. КИЇВ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. С. 192-198.
3. Веселовська Г. Український театральний авангард. / Ін-т проблем сучасного мист-ва Нац. акад. мист-в України. К.: Фенікс, 2010. 368 с.
4. Вінниця у спогадах : у 3-х т. Т. 1 : XIX – початок XX ст. / упоряд. Вікторія Колесник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 730 с.
5. ДАВіО: Ф.Д – 844. Оп. 1 Спр.89 . Арк.53-54 зв.
6. ДАВіО: Ф.Д – 844. Оп. 1 Спр.20 . Арк.147-148.
7. Данилюк У. Мистецькі процеси в діяльності танцювальних студій Києва 1910–1920-х років. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Випуск 36/2020. С. 21-27.
8. Зузяк Т.П. Тенденції становлення педагогічної освіти Поділля (кінець XVIII – початок XX століття): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Вінниця, 2018. 562 с.
9. Зузяк Т. П. Особливості становлення жіночої гімназійної освіти на Поділлі на початку XX ст. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсонський державний університет. Херсон, 2017. Вип. LXXVII. Т. 1. С. 18–22.
10. Махінько А. І. З історії кадетських корпусів в Україні. Сторінки історії. 2016. Вип. 35. С. 117-126.
11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
12. Станішевський Ю. Балетний театр України: 225 років історії. Київ : Муз. Україна, 2003. 440 с.
13. Сухенко Т. Інститути шляхетних дівчат в Україні в XIX столітті. Етнічна історія народів Європи. / редкол. Слюсаренко А. (голова), Курас І., Борисенко В. та ін.. Київ: УНІСЕРВ, 2000. Вип. 7. С. 80-84.
14. Циганюк В. Ф. Нещасні щасливі. Вінниця : б. в., 1991. 27 с.

References

1. Blahova T. Rozvytok khoreohrafichnoi osvity v Ukraini (KhKh – pochatok KhKhI st.): dys. .. dokt. ped. nauk. za spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity». Kyiv. 2021. 595 s.
2. Vereshchahina-Biliavska O. Ye., Sushytskyi M. I. (2023). Khoreohrafichne mystetstvo Ukrainy u konteksti sotsiokulturnykh protsesiv pershoi tretyny KhKh stolittia. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 14. Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. Vypusk 29. KYIV: Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova. S. 192-198.
3. Veselovska H. Ukrainskyi teatralnyi avanhard. / In-t problem suchasnoho myst-va Nats. akad. myst-v Ukrainy. K.: Feniks, 2010. 368 s.
4. Vinnytsia u spohadakh : u 3-kh t. T. 1 : KhIKh – pochatok KhKh st. / uporiad. Viktoriia Kolesnyk. Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. 730 s.
5. DAViO: F.D – 844. Op. 1 Spr.89 . Ark.53-54 zv.
6. DAViO: F.D – 844. Op. 1 Spr.20 . Ark.147-148.
7. Danyliuk U. Mystetski protsesy v diialnosti tantsiuvalnykh studii Kyieva 1910–1920-kh rokiv. Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Vypusk 36/2020. S. 21-27.
8. Zuziak T.P. Tendentsii stanovlennia pedahohichnoi osvity Podillia (kinets XVIII – pochatok XX stolittia): dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01. Vinnytsia, 2018. 562 s.
9. Zuziak T. P. Osoblyvosti stanovlennia zhinochoi himnaziinoi osvity na Podilli na pochatku XX st. Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. / Khersonskyi derzhavnyi universytet. Kherson, 2017. Vyp. LXXVII. T. 1. S. 18–22.
10. Makhinko A. I. Z istorii kadetskykh korpusiv v Ukraini. Storinky istorii. 2016. Vyp. 35. S. 117-126.
11. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: Naukovo-metodychnyi zbirnyk/ za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv-Chernivtsi «Bukrek». 2022. 140 s.
12. Stanishevskyi Yu. Baletnyi teatr Ukrainy: 225 rokiv istorii. Kyiv : Muz. Ukraina, 2003. 440 s.
13. Sukhenko T. Instytuty shliakhetnykh divchat v Ukraini v XIX stolitti. Etnichna istoriia narodiv Yevropy. / redkol. Sliusarenko A. (holova), Kuras I., Borysenko V. ta in.. Kyiv: UNISERV, 2000. Vyp. 7. S. 80-84.
14. Tsyhaniuk V. F. Neshchasni shchaslyvi. Vinnytsia : b. v., 1991. 27 s.

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Про автора

Євгенія Пахольчак, викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
E-mail:: zhenichkapakholchak@ukr.net

About the Authors

Yevheniya Pakholchak, Lecturer, Department of Musicology, Instrumental Training and Choreography, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
E-mail: zhenichkapakholchak@ukr.net

© 2024 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)